

ALICE VOINESCU: MATURITY DIARY

Melinda Crăciun, PhD, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureş

Abstract: Alice Voinescu's diary is our argument in contradicting George Călinescu's statement that only romantic women and young immature men keep a diary. Voinescu's mature diary is the lucid expression of a woman of her time. Alice Voinescu's image, as a person, is finely and minutely constructed from the lines of the text, surging on the path of consciousness and reinventing herself from anxieties. The relevant biographical elements and testimonials of her acquaintances found their place in the massive volume, revealing a strong, cultivated, vertical personality, facing history with her head up high, despite the fact that history was so unfair to her, both socially and personally. Her susceptibility, the metaphysical sensitiveness, her frailty are only some of the features that naturally spring from her writing, thus making hers one of the valuable diaries in Romanian literature.

Keywords: reconstruction, diary, statement, history, literature.

Sunt voci¹ care susţin faptul că în cultura română nu au existat prea multe femei de talia intelectuală a Alicei Voinescu, scriitoare, eseistă, profesor universitar, critic de teatru, ce a scris puţin, dar a gândit cu o intensitate incomparabilă, iar, dacă nu a îmbogăţit considerabil prin scrierile sale cultura românească, a marcat, cu siguranţă destinele unor oameni care s-au format în jurul Conservatorului Regal de Muzică şi Artă Dramatică din Bucureşti.

Născută şi educată într-o familie de intelectuali de mare ținută (cu tatăl avocat, doctor în drept la Paris, iar mama descendentă, la rândul ei, dintr-o familie de cărturari), a absolvit Facultatea de Litere şi Filosofie din Bucureşti, luându-şi licenţa în 1908, avându-l ca profesor coordonator pe Titu Maiorescu. Acesta o va convinge pe mama sa şi o va încuraja pe tânăra Steriade să plece la studii în străinătate, astfel se înscrie la doctorat, pe care-l pregăteşte la Leipzig (1908-1909), unde audiază cursurile unor cărturari precum Th. Lipps sau J. Volkelt, familiarizându-se şi cu filozofia lui H. Cohen; la Paris (1909-1910) urmează cursuri susţinute de L. Brunschwig, A. Lalande, G. Dumas şi V. Delbos. Apoi frecventează cursurile profesorului Hermann Cohen, adept al Şcolii neokantiene, la Marburg – Germania (1911-1912), revenind la Paris (1912-1913), unde obţine doctoratul la Sorbona cu teza *L'interprétation de la doctrine de Kant par l'École de Marbourg. Étude sur l'idéalisme critique* avându-l conducător ştiinţific pe Levy Bruhl, cunoscutul cercetător al mentalităţii primitive. Teza este tipărită la V. Girard şi Briene, cu avizul lui A. Croiset, decanul Facultăţii de Litere şi al lui Louis Lihrd, vicerectorul Universităţii din Paris² (lucrarea este tradusă în limba română abia în 1999 de către Nestor Ignat, care semnează şi un studiu introductiv interesant³). I se propune să plece împreună cu tineri universitari francezi la o serie de conferinţe în America, din postul de asistent la Universitatea din Sorbona, dar, deşi va rămâne cu o permanentă nostalgie pentru atmosfera academică occidentală, cu anvergura şi deschiderile ei, a preferat să se întoarcă în ţară, a devenit profesor de istoria şi estetica

¹ Vezi G. Pruteanu, *O femeie între oameni şi neoameni*, „Dilema”, nr. 256, 12 decembrie, 1997.

² Vezi George Marcu (coord.), *Dicţionarul personalităţilor feminine din România*, Editura Meronia, Bucureşti, 2009.

³ Alice Voinescu, *Kant şi şcoala de la Marburg*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1999.

teatrului la Conservatorul Regal de Muzică și Artă Dramatică din București, unde „atrăgea la prelegerile ei (aidoma lui Nae Ionescu, Ion Petrovici sau Vasile Pârvan) o audiență enormă, compusă din tot ce era inteligentă și simțire în societate, de toate vârstele și categoriile, nu numai studenți”⁴. Cursurile sale universitare acopereau dramaturgia clasică franceză, tragedia greacă și drama elisabetană (cu precădere Shakespeare). A ținut și cursuri de sociologie la Înalta Școală de Asistență Socială, militând pentru emanciparea și educarea femeilor, dar și de psihologie, redactând o broșură intitulată *Contribution dans la psychologie de l'assistance sociale – Romaine* (1938)

Între anii 1925-1939 a fost invitată la vestitele decade de la Pontigny, o mică localitate la sud de Paris, unde, în spațiul unei vechi abații cisterciene din secolul al XII-lea, minți strălucite din toată lumea dezbăteau probleme eterne sau ale zilei (științifice, filozofice, religioase, artistice, sociologice etc.). Aici îi cunoaște pe Paul Desjardins, André Gide, Roger Martin du Gard, Ernst Robert Curtius, Eugenio d'Ors, cu o parte din ei menținând relații strânse prin intermediul corespondenței.

A ținut o serie de conferințe cu mare audiență la Radio, la Universitatea Liberă din București și în provincie. A publicat studii despre Montaigne⁵ și Eschil⁶ (1946), a scris două capitole importante în *Istoria filozofiei moderne*, apărută în 1937, volumul *Aspecte din teatrul contemporan*⁷, a făcut cronică dramatică în *Revista Fundațiilor Regale*. Postum îi apar încă patru volume, *Întâlnire cu eroi din literatură și teatru*, ediție îngrijită de Dan Grigorescu, Editura Eminescu, București, 1983, *Scrisori către fiul și fiica mea*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994, *Jurnalul* (ed. cit.), început la 44 de ani, cuprinzând 32 de ani din viața autoarei și *Scrisori din Costești*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Constandina Brezu, Editura Albatros, București, 2001.

Formată în cultul adevărului și loialității, a protestat public în mai multe rânduri împotriva anomaliilor istoriei. În 1940 ia o atitudine publică împotriva asasinării academicianului N. Iorga de către legionari. După avertismentul sever dat regimului care îl silise pe regele Mihai să abdice (*O țară care își reneagă trecutul nu are viitor*), în 1948 va fi pensionată forțat de la catedră, iar în 1951 va fi arestată și, fără a fi judecată – nu existau suficiente probe la dosar – va fi privată de libertate un an și șapte luni la Jilava și Ghencea, și un an și două luni, cu domiciliu obligatoriu până în ianuarie 1954, la Costești, un sat de lângă Târgu – Frumos, unde e dusă direct după ieșirea din închisoare. Treizeci și opt de scrisori din această perioadă, adresate unei prietene devotate, se găsesc în volumul amintit *Scrisori din Costești*. La intervențiile scrise ale lui Tudor Vianu, Mihail Jora (fost coleg de la Conservator, care își pierduse și el catedra), Perpessicius, F. Muzicescu, C. Petrescu, V. Eftimiu sau M. Voiculescu, precum și la intervenția lui Petru Groza, este eliberată.

Va locui mai întâi pe la prieteni, apoi într-un apartament comun, dintr-o o pensie extrem de modestă, ajutată și susținută de prietenii pe care continuă și ea, la rândul ei, să îi ajute fie financiar, fie prin scris. În ultimii doi ani ai vieții scrie *Dialoguri cu eroii tragici*, incluse, la mai bine de două decenii de la moartea ei, în volumul *Întâlnire cu eroi din*

⁴ Alexandru Paleologu, *Alice Voinescu și lumea ei*, în Alice Voinescu, *Jurnal*, Ediție îngrijită, evocare, tabel bibliografic și note de Maria Ana Murnu, cu o prefață de Alexandru Paleologu, Editura Albatros, București, 1997, p. V.

⁵ *Montaigne. Omul și opera*, Editura Fundațiilor Regale, București, 1936.

⁶ *Eschil*, Editura Fundațiilor Regale, București, 1946.

⁷ *Aspecte din teatrul contemporan*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1941.

literatură și teatru (1983). Tot postum (1994) va apărea *Scrisori către fiul și fiica mea*, o carte ce cuprinde scrisori, redactate între anii 1950-1957, adresate inițial unor destinatari preciși (Puiu Tăut, Nana Podhorsky, Nelu și Mihai Nasta), de fapt un fel de testament pentru prietenii și discipolii tineri, cărora se simțea dator să le transmită valori pe cale de a se pierde într-o epocă tulbură⁸. Traduce și revizuieste traduceri, încercând astfel să își întregească veniturile până spre sfârșitul vieții, apucând a vedea apărute traduceri din Heinrich von Kleist, Dickens sau Thomas Mann.

Prezență marcantă în viața culturală interbelică, manifestând o remarcabilă deschidere atât față de valorile clasice, cât și față de cele moderne, sprijinindu-se pe întinse și aprofundate lecturi filosofice, Alice Voinescu rămâne în sfera didacticismului, chiar și în analizele sale științifice. Dând dovadă de stângăcie și naivitate în interpretările întreprinse, o parte din ele sunt excluse din rândul valorilor în acest domeniu. Ea rămâne totuși prima femeie doctor în filosofie din cultura română, un mare Profesor și un profil intelectual de o verticalitate ce-a împiedicat-o de-a lungul vieții să se abată de la Adevăr, Știință și Valoare.

„Tăcerea exemplară și suferința asumată de Alice Voinescu dezvăluie o certă noblețe a împotrivirii, cultura fiind verificată cu riscurile pe care le presupune. Aceste riscuri, Alice Voinescu le-a înfruntat cu o simplitate ce venea de la gânditorii greci, la școala cărora ucenicise. Locul ocupat de Alice Voinescu în cultura românească nu e unul de împliniri orgolioase. Toată opera ei respiră o onestitate intelectuală atât de deplină, încât o anumită sfială, un fel de asceză cucernică par a o învălui. Ca și Mircea Vulcănescu, Alice Voinescu este dintre personalitățile ținând, mai degrabă, să se dăruiască semenilor decât unei opere personale. Erau prea multe de făcut în cultura noastră modernă și prea puțin timp pentru unii – rari – să nu considere că l-ar risipi consacându-l operelor complete”⁹

Impresiile Monicăi Lovinescu vorbesc atât în numele generației care a cunoscut-o, cât și în a celor care i-au citit jurnalul sau au ajuns în posesia unor informații prin diferite alte căi (de exemplu Jeni Acterian sau Mihail Sebastian vorbesc cu admirație despre ea în *Jurnalele lor*). Onestitatea debordantă, iubirea față de semeni, harul pedagogic sau setea sa de cultură sunt doar câteva dintre coordonatele pe care se construiește acest profil uman în oglinda generației interbelice. Metamorfoza omului de o „rară vocație de confidentă”, „încrezătoare și uitătoare de sine”, cu o „grație învăluitoare” și o „irezistibilă bunătate a inimii”, „o imensă putere de înțelegere”, „niciodată deplin mulțumită de sine”, de o „istovitoare luciditate” și o „inteligență cu totul ieșită din comun”, într-o „năzuință avortată”, „un om slab”, „un ratat” etc., constituie un aspect demn de interes pentru cititorul jurnalului său.

Eul diarist se află încă de la începutul notațiilor sale la polul exact opus ființei sociale.

Nemulțumirea este o coordonată principală ce-o plasează la polul opus, și este prezentă în aproape fiecare pagină a jurnalului, un fel de refren ce asigură coerență și unitate a peste opt sute de pagini. Totul în jur o nemulțumește, dar dacă epoca pe care o parcurge îi oferă suficiente motive în acest sens, iar o parte din apropiați (inclusiv Stello) se folosesc de

⁸ Maria-Ana Murnu, editoarea volumului, va adăuga acestor scrisori (27 la număr) și textul conferințelor radiofonice susținute de A. V., eseurile *Naționalism și cultură*, *Amintiri despre Abația de la Pontigny*, o serie de scrisori (în număr de șapte) de la Gide, Desjardins și Martin du Gard, precum și pledoariile amintite pentru eliberarea ei, și amintiri despre autoare. La acestea se adaugă un articol arghezian apărut în „Bilete de papagal”, nr 28/1929 și o evocare aparținând lui Geo Bogza, conturându-se astfel un profil de intelectual de mare ținută, modest și devotat, ce risca să se piardă în uitare.

⁹ Monica Lovinescu, pe coperta IV a cărții *Scrisori din Costești*, ed. cit.

bunătatea ei, necăjind-o în nenumărate rânduri, insatisfacția sa nu se oprește la aspecte ce țin numai de exterior. Autoanaliza lucidă o coboară adesea în adâncul ființei de unde i se pare, în repetate rânduri că iese o „mască stupidă”. Ideea dedublării eului o întâlnim în majoritatea scrierilor de acest gen, dar spre deosebire de multe dintre ele, eul nostru se simte cel mai adesea inutil și searbăd, un avorton sau „doar o năzuință avortată”¹⁰ Se percepe ștearsă, lipsită de farmec, de vlagă, de personalitate și, în momentele cele mai negre, chiar dizgrațioasă. „Îmi apare din oglindă o cucoană de modă veche, îmbătrânită, incoloră, cu un cap de batracian, cap de broască, cum spuneai tu, o cucoană gen provincie, mijlocie în toate, esențial inelegantă.”¹¹ Tonul necruțător, lipsit de iluzii, autoportretul construit într-o percepție sumbră, plasează de la început acest text la un pol opus, în general, altor scrieri diaristice, deoarece din aceste însemnări vanitatea a dispărut cu totul. De la felul în care arată, până la calitatea intelectuală a conferințelor sau cursurilor pe care le ține la facultate, totul o nemulțumește profund pe Alice Voinescu. „Altfel sunt o ființă mediocră. Artist ratat! Gânditor ratat! O femeie supraratată.”¹² Aglomerarea unor autoincriminări atât de brutale nu este determinată de o viziune hiperbolic-morbidă, de-o ură de sine patologică, ci de mari exigențe.

O explicație plauzibilă pentru sentimentul acut al ratării ce completează tabloul eternei nemulțumiri ar fi permanenta sa pendulare între materie și spirit. Nehotărârea, un atribut feminin prin excelență, susține critica de specialitate, este aducătoare de suferință explicit exprimată aici. În viziunea ei, trebuie aleasă una dintre cele două căi, deoarece starea „călduță” despre care vorbește adesea nu poate mulțumi ființa. Atunci când se dedică foarte mult „materiei”, suferă intelectul, nu creează, nu gândește suficient, nu acționează conform principiilor stabilite, se instalează în acele momente un conformism social extrem de dăunător, crede autoarea, conducând spre frustrări și stări permanente de nervozitate. „N-am scris nimic demult. Am fost prea ocupată în exterior. Nu mai am putere și pentru interior.”¹³ Dacă, în schimb, se dedică spiritului, ignorând materia, fericirea este de durată scurtă, și ține de anumite circumstanțe. Pregătită mereu pentru acest soi de bucurie, potrivnică îi este, pe de o parte familia, Stello, pentru care și-a sacrificat practic o carieră universitară în Franța și Statele Unite și, pe de altă parte, societatea în care trăiește, ignorantă, nepregătită, lipsită de ambiții înalte și de verticalitatea occidentului. Știe, prin urmare, că în mediul de acasă îi este aproape imposibil luxul acestei fericiri și, de aceea, mediul fericirii absolute a spiritului s-ar găsi departe de casă, în atmosfera occidentală a Pontigny-ului.

Acest punct geografic real din Franța, recunoscut pentru decadele culturale din prima jumătate a secolului al XX-lea, organizate de Paul Desjardens, reprezintă pentru diaristă un fel de casă a ființei, dacă ne gândim la sensul dat de Heidegger. Spațiu ideal, simbol al Occidentului, „climatul Paradisului”, abația franceză se păstrează, pentru Alice Voinescu, în coordonatele spațiului sacru al intelectului, în care acced doar „chemații”. Alături de nume sonore din cultura europeană (André Gide, Roger Martin du Gard, Ernst Robert Curtius, Eugenio d’Ors), „oameni de care nu poți fi dezamăgit”, diarista se simte fericită. Mărturisirea de acest gen se numără printre puținele momente de recunoaștere a sentimentului, de numire și circumscriere a sa. Și tocmai pentru că este dificil să exprimi în cuvinte fericirea în

¹⁰ Alice Voinescu, *Jurnal*, ed. cit., p. 221.

¹¹ *Ibidem.*, p. 435.

¹² *Ibidem.*, p. 672.

¹³ *Ibidem.*, p. 114.

momentul trăirii, jurnalul ne pune față în față mai mult cu pagini memorialistice dominate de nostalgia despărțirii de Franța, de cultură, de artă: „Aș fi vrut să scriu tot, să păstrez tot, așa cum aș fi vrut să păstrez în cele mai mici amănunte în amintire silueta mănăstirii, culorile apusului văzut pe fereastra halei celei mari, privirea bătrânului Desjardins când mi-a cerut să vin la Pontigny, chiar când nu va mai fi el!”¹⁴ Incapacitatea fixării în cuvinte provine, poate, din faptul că „Așa îmi închipui climatul paradisului, cel puțin pentru mine.”¹⁵, iar intensitatea trăirii sugrumă cuvântul, totul devine indicibil. Sugerează însă, de câte ori are ocazia, atmosfera înaltă ce domină întâlnirile, rămânând una din puținele figuri autohtone ce-a beneficiat de apropierea de mari nume ale culturii interbelice franceze, un punct de reper pe harta relațiilor interumane la acest nivel. Liana Cozea, în paginile dedicate autoarei¹⁶, analizează pe larg raportul dintre Gide și Alice Voinescu, accentuând importanța acestei prietenii pentru configurarea spirituală a diaristei. Prin faptul că momentele de fericire absolută sunt notate abia retroactiv, diarista se înscrie în linia autorilor pentru care jurnalul, chiar și de existență, însușește consecvent mai ales acele fapte ce frustrează, ce nemulțumesc, iar amintirea momentelor fericite are o funcție cathartică, folosește ființei ca hrană, ca iluzie a unei posibile soluționări a crizei. Pontigny-ul va rămâne, până la sfârșitul textului contrabalansul societății autohtone, un punct în antiteză cu mediocritatea impusă în societate după război și, totodată, spațiul virtual salvator, refugiul diaristei, în momentele de opresiune.

Alături de fericirea ce i-o furnizează decadele de la Pontigny, există încă o sursă de beatitudine pentru Alice Voinescu: clasa. Neavând propriul copil, își revarsă întreaga maternitate asupra studenților pe care-i formează, asupra nepoților pe care-i susține și asupra soțului capricios și nestatornic, „copilul mare” Stello. Recunoaște, în nenumărate rânduri plăcerea pe care o simte atunci când predă, o plăcere izvorâtă nu numai din bucuria de a modela un material uman, ci și datorită procesului de automodelare pe care-l suferă eul de-a lungul întâlnirilor cu studenții, la cursuri, cu femeile din organizație sau cu tinerii creștini afiliați „grupului Oxford” autohton. „La curs mă adresez uneori mie, deși copiii ascultă. Mă bucur când câte unul mă descoperă. Mă bucur pentru ei – ce bine e să descoperi un suflet...nobil.”¹⁷

Dacă „tânăra generație” o asculta cu sfințenie urmărindu-i fiecare gest, căutându-i compania sau însoțind-o permanent, „copilul mare”, Stello, a reprezentat, de-a lungul vieții acestuia, eșecul pe plan afectiv. Marea ratare i se pare a consta în faptul că „Gândesc prea mult și sufoc viața în mine.”¹⁸ De aici și nepotrivirea cu Stello. Maria-Ana Murnu, prietenă devotată a diaristei susține că nepotrivire celor doi consta în faptul că ea era „structurată occidental de cenzurile unei discipline care obligă instinctul să se supună rigorilor spiritului și intelectului”, iar el, un „balcanic, cu nostalgia unui absolut de neatins de care te consolezi în desfătarea clipei dizolvante”, „ea vrând să-l «spiritualizeze», el vrând s-o «umanizeze»”¹⁹ Conform diaristei, el era „tipul emotiv pe care egoismul funciar îl face agresiv”²⁰, un avocat

¹⁴ Ibidem., p. 57.

¹⁵ Ibidem., p. 48.

¹⁶ *Vezi Confesiunea unei Doamne*, (II) în „Vatra”, nr. 10 – 11/2010, pp. 151-157.

¹⁷ Alice Voinescu, *Jurnal*, ed. cit., p. 118.

¹⁸ Ibidem., p. 245.

¹⁹ Maria-Ana Murnu, *Alice Voinescu – Călăuză și Prietenă*, în *Jurnal*, ed. cit., p. XII.

²⁰ Alice Voinescu, *Jurnal*, ed. cit., p. 169.

țâfnos, impulsiv, leneș „pentru perfecțiune” și „laș față de el însuși” cu frică de efort, dar având o „inteligentă vie și sprintenă”. Pentru jurnal este o umbră aproape omniprezentă. Relația complicată, în care se amestecă iubirea contrariată, suferințele, umilințele, realismul rece și iluzii redutabile construiesc filonul primei părți a jurnalului, adică până în momentul decesului acestuia, survenit în toamna anului 1940. Portretul construit în paginile jurnalului până în acest moment, cuprinde destule detalii pentru a-l putea reprezenta drept un soț infidel și insensibil, nefericit și nefericindu-și consoarta. După moartea sa, tonalitatea se schimbă, întreg aspectul jurnalului se schimbă, practic, într-un epistolar întreținut cu defunctul. Dacă în paginile anterioare găsim adesea exprimată explicit dorința de a scăpa de această „cruce” a căsniciei, pe care o purta asumată, ca pe un dat, după moarte, din amintirea diaristei se șterg toate nemulțumirile, Stello devine „pui drag”, „pui mic și drag”, „puiul mării drag” sau alte astfel de variațiuni. Dacă în primele momente acest dialog instituit prin paginile jurnalului poate fi justificat de durerea pricinuită de pierderea neașteptată a soțului, ulterior dialogul se convertește explicit într-o „conversație cu mine”, deoarece, după moarte, soțul devine ceea ce i-ar fi plăcut Alicei Voinescu să fie, îl reconstruiește în imagini pozitive, valorificându-i toate trăsăturile, eliminându-le, prin uitare, pe cele negative. N-o putem, totuși, acuza pe diaristă de lipsă de luciditate nici în aceste rânduri, deoarece mărturisește adesea că este conștientă de faptul că Stello de după moartea sa este un construct după șabloane personale și egoiste, iar în câteva rânduri, chiar și după ce nu mai este, îi impută lipsa de sensibilitate, injustețea și vulgaritatea din timpul vieții, prin urmare, chiar și în acest capitol sensibil, diarista se dovedește a fi suficient de lucidă manifestându-se extrem de matur, pentru a nu deveni ridicolă. Prin această abordare se distanțează de scriitura feminină, în general, chiar dacă nu lipsesc efuziunile lirice nici din paginile acestei cărți. Puse însă pe un cântar, aceste pagini sunt echilibrate fără urmă de artificialitate de celelalte în care, printre altele, analizează, de exemplu, situația social-politică a lumii în general, și a României, în particular.

Luciditatea este o coordonată ce străbate, în general, orice jurnal. La Alice Voinescu aceasta îmbracă o haină interesantă, mai ales deoarece fiind o coordonată, în general, a scrierilor elaborate de femei, ar trebui să urmeze un anumit tipar. Aici însă, interesantă este urmărirea trăsăturii nu în raportul său cu sinele, cum se construiește, de obicei în jurnale²¹, ci în raport cu prefacerile societății, cu războiul, cu penitența, cu toate acele influențe ce vin din exterior, și care ar constitui mai degrabă o trăsătură masculină, permițând punerea în relație a eului cu istoria, cu societatea în care trăiește, cu fenomenele politice șmd. Autoanaliza nu lipsește din text, s-a arătat acest lucru mai sus, dar fenomenul introspecției își lărgeste orizonturile atunci când în jur se petrec evenimente marcante. În aceste cazuri particularul se dizolvă în general: „De la război nu am mai trăit tristețe mai mare ca cea de acum – căci nu e personală – e colectivă.”²² Toate problemele personale sunt amânate atunci când se pune problema războiului, a opțiunilor politice, a sorții tinerei generații. În prima parte a jurnalului, în care lamentația este prezentă mai ales în analizele pe care le face căutând explicații pentru comportamentul neadecvat al soțului, abandonează problemele personale pe pagini întregi, făcând loc unor observații lucide asupra stării societății, asupra moralității oamenilor politici,

²¹ O astfel de abordare găsim la majoritatea exegeților care s-au aplecat asupra acestui jurnal, de la Eugen Simion la Anca Ursa, ori Liana Cozea sau Smaranda Ghiță, dacă luăm în considerare doar nume ce dedică pagini întregi într-o analiză aplicată masivului jurnal.

²² Ibidem., p. 76.

asupra hotărârilor la nivel înalt, care se iau respectând doar anumite interese personale etc. Cetățeanul din diaristă se ridică în aceste momente deasupra eului, suferința colectivă dizolvând orice suferință personală. O posibilă soluție pentru națiune o vede în culturalizarea maselor. Vede discrepanța majoră între diferitele pături sociale și, după o vizită în Poiana Brașov, chiar așterne în jurnal faptul că „mi-a apărut toată primitivitatea vieții neigienice în care marea mulțime trăiește la noi. Contrastul cu imaculata natură și cu civilizația de la Arom-a izbit.” Astfel „Scop imediat după Dumnezeu, Națiunea. Acțiune publică mare. Am avut dreptate la început. Trebuie explicat marelui public. Altfel se pierde timp și fiecare devine buricul pământului.”²³ Eforturile depuse pentru a redacta conferințele radiofonice, pe cele de la Teatrul Național sau chiar și cursurile de la clasă se vor supune acestui deziderat. Dacă inima publicului larg o va câștiga, va atrage însă și oprobiul noului regim, care o va pedepsi „exemplar” pentru verticalitatea sa, nu numai cu penitență, dar și cu domiciliu forțat, puncte culminante care au debutat cu pensionare forțată și deposedarea de multe bunuri și privilegii. În ciuda acestor aspecte, autoarea dă dovadă de o imensă capacitate de detașare, găsind tăria și discernământul de a remarca și laturile acestei experiențe care ar fi putut genera Binele: „Nu am nimic contra programului comunist, ba chiar sunt foarte multe lucruri pe care le admit și chiar le găsesc bune, le doresc împlinirea, dar am oroare de metodele lor: minciună, perfidie, teroare” spunea ea la 5 decembrie, 1947. Apreciază dorința noilor conducători pentru dezvoltarea societății, cu efecte concrete, crede ea, în douăzeci de ani, și nu înțelege împotrivirea celorlalți la „munca patriotică” deoarece, spune „ea ceva foarte bun pentru creșterea tineretului în spirit social.” (30 iunie, 1959)

În fața barbariei, reacțiile scriitoarei sunt uneori violente: „După ce au dat jos cu tancurile statuia Regelui Carol, au distrus-o și pe aceea a lui Brătianu! Am crezut că mă lovește damblaua când am văzut soclul gol și sfărâmat! Abia acum am realizat cât sunt de nebuni și furioși și până unde merge ura stearpă și distrugătoare.”(2 iulie 1948). De altfel, intuiția ei politică funcționase cu precizie și imparțialitate de timpuriu: „Nu cred în comuniștii noștri, cum nu cred în seriozitatea «elitelor» române.” (24 septembrie 1943); „Partidele burgheze sunt tot mai busculate, până când vor fi puse la o parte. Dacă intelectualii nu se mișcă, și ei ajung rău.” (1 octombrie, 1943) Este interesantă și observația ei cu privire la condiția artistului, în această nouă societate: „Artistul e încă admirat în comunism, dar cu condiția să fie în stil comunist sau cel puțin să agite patimile mulțimii. (...) Politica - și cea comunistă - tratează masa global și numai ca instrument: le dau drepturi oamenilor în loc să-i învețe să le ceară singuri.” (12 decembrie, 1944) Judecă lucrurile așa cum ar fi trebuit s-o facă (și unii au făcut-o, plătind pentru asta) toți intelectualii vremii. Se iluzionează cu faptul că „Oamenii simpli încep să judece și se reculeg, văd și ei că la noi nu are rost comunismul.”(17 februarie, 1945) și așteaptă mereu o renaștere a elanului și vitalității de la oamenii simpli, de la țărani, cum le spune ea, fiind convinsă că doar sufletul lor a rămas nepervers. Nepăsarea Occidentului o dezamăgește crunt, judecând aspru națiile care ar fi putut salva lumea de la acest dezastru: „Despre englezi și americani ce să zic? Nu pot nimic, pentru moment. Chiar de ar putea, nu-și vor sacrifica interesul, pentru țara noastră! Nu o fac pentru Polonia, față de care au o datorie de onoare! Urâtă e omenirea...!” (3 martie, 1945) Motivul pentru care n-o fac este lipsa de interese: „Nu mai cred în salvarea neamului nostru, fiindcă nu prezintă interes pentru

²³ Ibidem., p. 91.

Occident.” (9 noiembrie, 1949) Vede în Franța un fel justițiar echilibrat, onorabil, dat la o parte din interese meschine, iar „De când Franța nu mai hotărăște ea, diplomația este lipsită și de onoare și de cinstea cea mai elementară. Avea dreptate Napoleon când spunea de englezi că atunci când nu vor mai avea ce vinde, vor vinde libertatea popoarelor.” (28 ianuarie, 1957).

Suferința pe care i-o provoacă lipsa verticalității semenilor primește expresie ca cea din 29 octombrie, 1956: „Sufăr când văd supunere lașă și lingărie față de cei puternici (...), dar nu sunt de partea celor încăpățânați din trufie. Sunt de partea celor care-și fac datoria.” A-și face datoria era, pentru diaristă o condiție sine qua non a existenței. Nu numai că încerca mereu să se plieze pe cerințele ce-i erau înaintate, dar îi educa pe toți cei din jurul ei în aceeași direcție. Drama ei se naște din conștientizarea faptului că o virtute umană de care, în general, omul este mândru, nu-i servește la nimic în lupta pe care o duce cu societatea absurdă de după război.

Deși diarista privește mereu încordată la ce se petrece în ea însăși, timpul interior se proiectează permanent pe istoria mare. Anii jurnalului, marcați de evenimente brutale precum ascensiunea gardismului, amputările de teritoriu din 1940, războiul, intrarea în țară a armatei ruse „eliberatoare“, instaurarea comunismului, cu mijloacele lui specifice: exproprierile, arestările, atmosfera de teroare, distrugerea sistematică a elitelor și a vechilor valori, desfigurarea treptată a societății românești, vor fi oglinda fidelă și obiectivă a perioadei, deși observațiile sunt făcute „la cald“. Perspectiva ei, uimitor de justă, dublată de clarviziunea pe care de obicei o aduce trecerea timpului, distanța, imaginea de ansamblu, au dat naștere unui tablou de epocă fidel, ce conferă autenticitate acestui text, construind o remarcabilă atmosferă, specifică doar marilor creații frescă. Rămâne, prin acest aspect, o latură a textului pentru care este inevitabilă revenirea la operă, mai ales că spiritul viu și lucid l-a ferit să alunece spre exagerări, oferindu-ne un model de gândire și comportament specific marilor spirite interbelice: „Dar nu sunt om de rând. Simt tot mai limpede că sunt un om de rasă bună.”²⁴

Multe imagini ale jurnalului Aicei Voinescu vorbesc edificator despre o lume cu destin dramatic, a cărei înfățișare se schimbă radical în cele mai bine de trei decenii de însemnări. De la temperatura înaltă a Pontigny-ului, de la seratele muzicale la Enescu, de la decența vieții de zi cu zi, până la închiderea tuturor perspectivelor și la mizeria locuințelor comune, căderea este abisală. Atmosfera de după război se îndepărtează din ce în ce mai mult și ireversibil de normalitate; în anii cincizeci „totul se îngustează – de la spațiul locativ până la orizontul intelectual“, o găină devine eveniment în familie, la o nuntă de boieri scăpătați toate doamnele sunt îmbrăcate în haine vechi și împrumutate, o mahalagioaică o atacă în tramvai cu mânie pentru că poartă mănuși, un prieten profesor moare dintr-o sperietură, victimă a descinderilor, perchezițiilor, evacuărilor, tot mai multe „tristeți și lipsuri și caractere ce se clatină, dorinți vane, multă goliciune și multă vulgaritate“, iată portretul concentrat al epocii. O tristețe indicibilă, conținută în fiecare detaliu, o secătuire a tuturor elanurilor însoțește această degradare treptată a fiecărui atom al existenței.

Programul zilnic, relațiile cu familia, cu prietenii și cu studenții, întâlniri bune, mediocre sau ratate (autoarea, care a urmat în Germania și cursuri de psihologie experimentală, e foarte atentă la oameni și la calitatea lor), tribulațiile religioase și sentimentale, decadele de la Pontigny sau călătoriile prin Europa, meditații, câteodată foarte

²⁴ Alice Voinescu, *Jurnal*, ed. cit., p. 589.

pătrunzătoare, pe diverse teme, elementele unei existențe uneori pline, alteori fără prea multă culoare, de cele mai multe ori dramatice, alcătuiesc fundalul celor treizeci și patru de caiete ale acestui jurnal; însușirea lui definitivă rămâne însă aceea de loc al defulărilor, al exprimării durerilor și stuporilor existențiale ale autoarei, de martor al chinurilor și singurătății fără leac.

Diarista nu are deloc preocupări stilistice; totuși, în volumul mare de notații nestructurate, se configurează foarte bine câteva registre: reflecțiile permanente asupra propriei persoane, torturanta autoanaliză, corelativă unui permanent sentiment al eșecului, din care se construiește un memorabil autoportret, „romanul“ complicatei relații cu Stello, marea (și iluzoria?) ei iubire, observațiile - în general foarte lucide - asupra unei perioade istorice zguduite de mari convulsii, traseul spiritual, când cuminte și conformist, când contrariat, chinuit, revoltat, figurile umane, celebre sau nu, care alcătuiesc lumea autoarei.

Deși Alice Voinescu nu scrie în general jurnal de idei, în însemnările ei se găsesc scurte reflecții de mare finețe, pe temele cele mai diverse: condiția femeii, predispoziția de a ne judeca semenii, starea teatrului, nuanțele balcanice pe care le observă la publicul unei conferințe, ușurimea și superficialitatea românească „de sus și până jos“ constatate cu diverse ocazii, lipsa de gust a micului burghez de provincie sau a mediului monahal („efect al unui duh stins“), specificitatea limbilor franceză și română etc. Formulările sunt uneori aforistice (proprii sau citate), cele mai percutante fiind cele legate de lucrurile care dor, tocmai pentru că expresia precisă și nuanțată este o formă de eliberare.

Dacă în ansamblu confesiunea este guvernată de câteva mari antiteze, de forma epistolară, de serii de interogații tensionate, cu sau fără răspuns, la nivelul microtextului figurația este săracă și lipsită de culoare. Descrierile supără uneori prin tropi uzați, cu alura unor compuneri de școală; nici călătoriile în Italia, nici peisajele care o entuziasmează nu devin în jurnal pagini memorabile. Totuși, din când în când, mai ales dacă e vorba de propria persoană, diarista are originalitate și un anume umor (uneori trist) al formulării, termenii comparațiilor sunt percutanți, substanța metaforelor este consistentă.

„A trecut viața și n-am făcut din ea ce ar fi trebuit să fie“ scrie Alice Voinescu în 6 octombrie 1958, păstrând până la sfârșit sentimentul că nu și-a îndeplinit mandatul existențial decât într-o măsură mediocră. Jurnalul, mărturie implicită a credinței în valori de la care diarista nu a abdicat niciodată, invalidează însă această concluzie tristă. Aspirațiile spre viață autentică, dorul de „realități esențiale“, de oameni superiori, de libertate interioară (leit-motive ale jurnalului) nu sunt decât fugar și parțial împlinite, dar determină un mod de a trăi și de a scrie esențial. Absența oricărei preocupări a autoarei de a-și retușa imaginea, puterea de a privi la propriile precarități fără urmă de poză sau vanitate, suferința unui spirit superior, frustrat, dar niciodată agresiv sau resentimentar, consecvența curajoasă cu propriile principii, plătită uneori foarte scump, calitatea umană a figurilor jurnalului reușesc să convingă, să treacă dincolo de paginile cărții, în pofida imperfecțiunilor formale, înviind o lume apusă, centrată de portretul unei mari doamne. Adevărul și substanța personalității diaristei au o implicită dimensiune estetică: o carte profund autentică este și o carte frumoasă.

Bibliografie

- *** *De ce scrieți? Anchete literare din anii '30*, Text cules și stabilit de Gheorghe Hrimiuc-Toporaș și Victor Durnea, Iași: Editura Polirom, 1998;
- *** *Femei în lumea bărbaților*, Al doilea sex în 23 de episoade, Colecțiile Cotidianul, Literatura, Editura Univers, București, 2008;
- ***, *Dicționarul personalităților feminine din România*, George Marcu (coord.), Editura Meronia, București, 2009.
- ****Condiția femeii în România secolului XX*, coordonatori Cosma Gizella, Țărău Virgiliu, Cluj – Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2002.
- Barthes, Roland, *Plăcerea textului*, Traducere de Marian Papahagi, Postfață de Ion Pop, Editura Echinox, Cluj, 1994.
- Blanchot, Maurice, *Spațiul literar*, Traducere și prefață de Irina Mavrodin, Editura Minerva, București, 2007.
- Călinescu, George, „Fals jurnal”, *Cronicile optimistului*, Editura Pentru Literatură, București, 1964.
- Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Ediția a doua, revăzută și adăugită, Ediție și prefață de Al. Piru, Editura Minerva, București, 1982.
- Cozea, Liana, *Confesiunea unei Doamne*,(II) în „Vatra”, nr. 10 – 11/2010, pp. 151-157.
- Cozea, Liana, *Confesiuni ale eului feminin*, Pitești: Editura Paralela 45, Colecția Deschideri, 2005.
- Lejeune, Philippe, *On Diary*, edited by Jeremy D. Popkin & Julie Rak, Katherine Durnin, Translator, A biography monograph, Published for the Biographical research center by the University of Hawai’I Press, 2009.
- Lejeune, Philippe, *Pactul autobiografic*, București, Traducere de Irina Margareta Nistor, București, Editura Univers, 2000.
- Pruteanu, G., *O femeie între oameni și neoameni*, „Dilema”, nr. 256, 12 decembrie, 1997.
- Simion, Eugen, *Ficțiunea jurnalului intim*, vol. I *Există o poetică a jurnalului?*, vol. II, *Intimismul european*, vol. III, *Diarismul românesc*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2001.
- Simion, Eugen, *Genurile biograficului*, București, Ed. Univers Enciclopedic, 2002.
- Voinescu, Alice, *Întâlnire cu eroi din literatură și teatru*, ediție îngrijită de Dan Grigorescu, Editura Eminescu, București, 1983.
- Voinescu, Alice, *Jurnal*, Ediție îngrijită, evocare, tabel biobibliografic și note de Maria Ana Murnu, cu o prefață de Alexandru Paleologu, Editura Albatros, București, 1997.
- Voinescu, Alice, *Kant și școala de la Marburg*, Editura Eminescu, București, 1999.
- Voinescu, Alice, *Scrisori către fiul și fiica mea*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994.
- Voinescu, Alice, *Scrisori din Costești*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Constandina Brezu, Editura Albatros, București, 2001.